
ابراهیمی ورگیانی، محمد، ۱۳۲۳ -

تاریخ اسلام: از بنیاد نبوی تا حکومت علوی (ویراست دوم) / محمد ابراهیمی
ورگیانی؛ نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها، مرکز برنامه‌ریزی و
تدوین متون درسی. - قم: معارف، ۱۳۸۶.

۳۶۸ ص. ۲۵/۰۰۰ ریال ISBN: 978 - 964 - 531 - 078 - 1

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات پیش از انتشار.

کتابنامه: ص. ۳۶۷ - ۳۶۱؛ همچنین به صورت زیرنویس

۱. اسلام - تاریخ. ۲. محمد، پیامبر اسلام، ۵۳ قبل از هجرت - ۱۱ ق. الف. نهاد
نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها. مرکز برنامه‌ریزی و تدوین متون
درسی. ب. عنوان.

۲۹۷/۹۱۲

۲ ت ۲ الف / BP ۱۳

مجموعه تاریخ
۲۷

تاریخ اسلام از بعثت نبوی تا حکومت علوی

نویسنده: محمد ابراهیمی وркиانی
تدوین: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها
مرکز برنامه‌ریزی و تدوین متون درسی
ناشر: دفتر نشر معارف
ویراستار: یوسف غلامی
بازبینی نهایی: سید سعید روحانی
آماده سازی متن: خدمات پژوهشی مبین
نوبت چاپ: اول، بهار ۱۳۸۶
چاپخانه: صدف
شمارگان: ۲۰۰۰ نسخه
قیمت: ۲۵۰۰ تومان
شابک: ۹۷۸ - ۹۶۴ - ۵۳۱ - ۰۷۸ - ۱

مراکز پخش:

۱. خیابان شهدا، کوچه ۳۲، شماره ۵، تلفن و نمابر ۷۷۴۴۶۱۶؛
 ۲. خیابان شهدا، روبه روی دفتر مقام معظم رهبری تلفن ۱۷۷۳۵۴۵۱، نمابر ۷۷۴۲۷۵۷، تهران؛ خیابان انقلاب اسلامی، چهار راه کالج، شماره ۷۹۱، تلفن ۸۹۱۱۲۱۲، نمابر ۸۸۰۹۳۸۶
- نشانی الکترونیک: E-mail: info@nashremaaref.ir، پایگاه اینترنت: www.nashremaaref.ir

پیش‌گفتار

سنگ‌بها و ارزش تاریخ در ترازوی قرآن، «لقد كان في قصصهم عبرة لأولي الألباب» است. و اگر انسان نتواند از رویدادهای گذشته پند گیرد، تاریخ ثمره چندانی نخواهد داشت. تاریخ ۱۴۰۰ ساله اسلام، همواره مهم بوده است، اما گویا در دوران معاصر این اهمیت و حساسیت ابعاد بیشتری یافته است و جهان اسلام، در آزمونی سخت‌تر قرار گرفته است و مصالح عالی اسلام می‌طلبد که امت اسلام با آگاهی از شرایط خاص این زمان، بر اصول و موازین خود پای فشارد و بر کلیت هم‌سرنوشتی خویش همدلی بیشتری نشان دهد و برنامه‌هایش را در جهت احیای فرهنگ و تمدن خود هماهنگی بخشد.

امام علی علیه السلام در تمام دوران خلفا - به ویژه در دوران خلیفه دوم - با اینکه بی‌شک خود شایسته‌ترین فرد برای اداره جامعه اسلامی بود، وقتی که اصل اسلام را در خطر دید، از مخالفت با حکومتیان برای حفظ و اعتلای اسلام دوری جست و یاران وی چون سلمان، عمار، مقداد به پیروی از امام خویش راه ستیزه‌جویی پیش نگرفتند. هرگاه هیأت حاکمه به امام روی می‌آورد، وی روی بر نمی‌تافت و از راهنمایی دریغ نمی‌ورزید و بسیاری از رهنمودهای او در تاریخ ثبت گردیده است.

کتاب پیش‌رو که به قلم جناب حجت‌الاسلام والمسلمین محمد ابراهیمی و ریکانی نگاشته شده، دارای دو بخش اصلی است. نویسنده در بخش اول در پنج فصل، نزدیک به دوپست پدیده تاریخی را نقل و بررسی کرده است. اوضاع جزیره العرب از نظر اقلیمی، مردمی و مذهبی، آغاز پیدایش تمدن در عربستان و سرگذشت متولیان کعبه، سرگذشت پیامبر صلی الله علیه و آله از تولد تا بعثت و از بعثت تا آغاز هجرت، و دوران هجرت پیامبر صلی الله علیه و آله به یثرب و حوادث پس از آن، عناوین اصلی

فصول است.

بخش دوم در سه فصل به حوادث بعد از رحلت پیامبر گرامی اسلام ﷺ، پیروزی‌های مسلمانان، سیاست اقتصادی خلیفه دوم و پیدایش اختلاف طبقاتی، اصلاحات اجتماعی امیرمؤمنان علیؓ و واکنش مثلث زر و زور و تزویر پرداخته است.

گروه تاریخ و تمدن اسلامی مرکز برنامه‌ریزی و تدوین متون درسی ضمن تشکر از نگارندهٔ محترم که پس از اخذ برخی بازخوردها و نقد و نظرهایی که پیرامون چاپ اول کتاب از سوی صاحب‌نظران ارائه شده بود اقدام به اعمال اصلاحات لازم نموده است، گروه تاریخ امیدوار است از نظرات اساتید و محققان حوزه و دانشگاه در جبران دیگر کاستی‌های کتاب بی‌بهره نماند.

نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها

مرکز برنامه‌ریزی و تدوین متون درسی

گروه تاریخ و تمدن اسلامی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۶	اهداف بحث
۱۸-۱۵	سرآغاز
۱۹-۲۵۶	بخش اول: بررسی اوضاع جغرافیایی جزیره العرب از آغاز تا پایان زندگی پیامبر اسلام ﷺ
۲۱-۷۷	فصل اول: اوضاع جزیره العرب از نظر اقلیتی، مردمی و مذهبی، پیش از اسلام
۲۱	جزیره العرب یا شبه جزیره عربی؟
۲۳	کشورهای داخل قلمرو جزیره العرب
۲۳	اوضاع جغرافیایی عربستان
۲۶	سابقه تمدن در جزیره العرب
۳۷	طبقات انسانی در جزیره العرب
۳۹	زادگاه ابراهیم ﷺ
۴۰	عرب بدوی و عرب حضری
۴۱	فرهنگ و ادبیات عرب
۴۵	ادیان و مذاهب در جزیره العرب
۳۷	مهاجرت یهودیان و مسیحیان به شبه جزیره عربستان
۵۱	آیین شرک و بت پرستی در جزیره العرب
۵۱	تقدم توحید یا شرک
۵۲	دیدگاه قرآن

۵۴	مشاهدات سعدی در سفر به سومات
۵۶	رابطه بت‌پرستی یا ستاره‌پرستی
۵۸	آغاز بت‌پرستی در مکه یا منطقه حجاز
۵۹	ظهور اسلام در جزیره العرب
۶۰	فضائل و ارزشهای جامعه عرب
۶۳	صفات ناپسند مردم عرب
۶۷	انحطاط اخلاقی سایر ملت‌های جهان پیش از اسلام
۶۷	اوضاع اجتماعی ایران پیش از اسلام
۶۹	اوضاع اجتماعی جامعه مسیحی روم
۷۰	ویژگی‌های آیین جهانی اسلام

فصل دوم: آغاز پیدایش تمدن در عربستان و سرگذشت متولیان کعبه

۷۳	مؤسس تمدن در بخش مرکزی جزیره العرب یا بنیان‌گذار کعبه
۷۶	بازسازی یا تأسیس کعبه؟
۷۶	قربانی اسماعیل یا اسحاق؟
۷۸	متولیان خانه خدا
۷۹	حضور ایرانیان در مراسم حج
۸۲	تولیت خزاعیان
۸۳	تولیت قضی بن کلاب
۸۵	تولیت عبدمناف
۸۶	تولیت هاشم
۸۸	تولیت عبدالمطلب
۸۹	حفر زمزم
۹۰	نذر عبدالمطلب
۹۲	نقد و تحلیل واقعه نذر عبدالمطلب
۹۴	رویداد سپاهیان فیل
۹۴	چگونگی و علل حادثه
۹۸	زوال قدرت حبشیان
۱۰۰	نماز استسقاء عبدالمطلب

۱۰۰ آیین پیامبر اکرم ﷺ و اجداد گرامی ایشان پیش از بعثت
۱۰۱ تحریف تاریخ در دوران امویان

فصل سوم: سرگذشت پیامبر ﷺ از تولد تا بعثت

۱۰۷-۱۲۶

۱۰۷ میلاد رسول خدا ﷺ
۱۰۸ اختلاف سال شمسی و قمری و پیدایش تردید پیرامون میلاد پیامبر ﷺ
۱۱۱ دوران کودکی پیامبر ﷺ
۱۱۲ وفات آمنه، مادر رسول خدا ﷺ
۱۱۳ اولین سفر به شام
۱۱۳ بحیرای راهب
۱۱۵ درس نیاموختگی پیامبر ﷺ
۱۱۶ قدرت روحی و شجاعت کم‌نظیر پیامبر ﷺ
۱۱۶ جنگ فجار
۱۱۸ علت شرکت پیامبر ﷺ در جنگ فجار
۱۱۹ حلف‌الفضول، اولین لایحه جهانی حقوق بشر
۱۲۰ ازدواج رسول خدا ﷺ با خدیجه
۱۲۳ بازسازی بنای کعبه
۱۲۳ نصب حجرالاسود
۱۲۴ تجدید بنای متعدد کعبه

فصل چهارم: از بعثت رسول خدا ﷺ تا آغاز هجرت

۱۲۷-۱۷۰

۱۲۷ پیامبر ﷺ در غار حرا
۱۳۰ روز بعثت پیامبر گرامی اسلام
۱۳۲ اولین مسلمان
۱۳۵ حقیقت و چگونگی وحی
۱۳۶ وحی از نظر قرآن
۱۳۷ اقسام وحی
۱۳۸ انقطاع وحی

۱۳۹	علنی شدن بعثت رسول الله (دعوت عمومی).
۱۴۰	حدیث یوم الذار و چگونگی دعوت عمومی در یوم الانذار
۱۴۳	نکته‌های حدیث یوم الذار.....
۱۴۵	پایداری پیامبر ﷺ در دعوت به اسلام
۱۴۷	دلایل مبارزه قریش با آیین جدید.....
۱۴۹	نمونه‌ای از اعتراضات مشرکان.....
۱۵۳	افزایش تدریجی یاران رسول خدا ﷺ و شدت خشم مشرکان
۱۵۵	خانواده یاسر، اولین شهدای اسلام.....
۱۵۶	مهاجرت به حبشه.....
۱۵۶	شایعه اسلام آوردن مردم مکه و بازگشت مسلمانان از حبشه
۱۶۱	پیمان محاصره اقتصادی مسلمانان.....
۱۶۳	وضع رقت‌بار مسلمانان در شعب و چگونگی نقض پیمان.....
۱۶۵	وفات بانو خدیجه و حضرت ابوطالب ﷺ.....
۱۶۶	سفر پیامبر ﷺ به طایف.....
۱۶۹	بازگشت رسول خدا به مکه.....

فصل پنجم: هجرت پیامبر ﷺ به یثرب و حوادث پس از آن

۱۷۱ - ۲۵۶

۱۷۱	جنگ بُعات.....
۱۷۱	آغاز اسلام خزرجیان.....
۱۷۲	نخستین پیمان عقبه.....
۱۷۲	دومین پیمان عقبه.....
۱۷۳	آگاهی قریش از پیمان عقبه.....
۱۷۳	واکنش قریش و توطئه کشتن پیامبر ﷺ.....
۱۷۳	لیلة المبيت و هجرت رسول خدا ﷺ به یثرب.....
۱۷۵	آغاز تاریخ در اسلام.....
۱۷۷	همسفر پیامبر ﷺ در هجرت به یثرب.....
۱۷۸	هجرت علی بن ابی طالب ﷺ به یثرب.....
۱۸۰	حوادث مهم سال اول و دوم هجرت.....
۱۸۰	ساخت اولین مسجد.....

۱۸۱	ازدواج علی <small>علیه السلام</small> و فاطمه زهرا <small>علیها السلام</small>
۱۸۱	برقراری عقد اخوت بین اصحاب
۱۸۲	مشور مدینه
۱۸۵	تغییر قبله از بیت المقدس به سوی کعبه
۱۸۷	پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> و دشمنان داخلی
۱۸۸	موضع دفاعی پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> با دشمنان داخلی و خارجی
۱۹۰	نخستین رزم آرای
۱۹۳	جنگ بدر
۱۹۵	بشارت پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> به پیروزی مسلمانان در جنگ بدر
۱۹۶	تلاش پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> برای جلوگیری از درگیری با مکیان
۱۹۷	آغاز جنگ
۱۹۹	بازتاب جنگ بدر در جزیره العرب
۱۹۹	درگیری پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> با بنوقینقاع
۲۰۰	مردم مکه پس از جنگ بدر
۲۰۱	جنگ احد
۲۰۲	شورای نظامی
۲۰۳	آغاز جنگ احد
۲۰۳	تخلّف نظامیان و شکست مسلمانان
۲۰۶	بازتاب جنگ احد
۲۰۷	واقعه‌ای دلخراش
۲۰۷	فاجعه بثرمعونه
۲۰۸	غزوه بنی‌نضیر
۲۱۰	بدر دوم
۲۱۰	غزوه خندق (جنگ احزاب)
۲۱۴	غزوه بنی‌قریظه
۲۱۷	غایله بنی‌مصطلق
۲۱۸	صلح حدیبیه یا پیروزی نهایی
۲۲۰	بیعت رضوان
۲۲۱	سرنوشت ابوحنبل و ابوبصیر
۲۲۲	عمرة القضاء

۲۲۲ نماز باران
۲۲۳ هنگامه خیبر
۲۲۵ ارسال نامه به پادشاهان جهان
۲۲۶ سفیران پیامبر در بارگاه پادشاهان
۲۲۸ آغاز درگیری مسلمانان با دشمنان خارجی
۲۳۰ عهدشکنی قریش و فتح مکه
۲۳۳ زیارت قبر آمنه بنت وهب
۲۳۳ جنگ حنین
۲۳۶ نبرد علی بن ابی طالب <small>علیه السلام</small> با قبیله بنی طلی
۲۳۷ فتح طایف و پایان جنگ‌های داخلی
۲۳۸ سیره پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> در برخورد با معاهدان
۲۳۹ آغاز جنگ‌های خارجی
۲۳۹ جنگ تبوک
۲۴۲ چگونگی فتح طایف
۲۴۲ نزول سوره براءت
۲۴۳ انعقاد پیمان با نصاری نجران
۲۴۶ سفر امیرمؤمنان علی <small>علیه السلام</small> به یمن
۲۴۷ لغزشی دیگر از بعضی صحابه
۲۴۷ خطبه رسول خدا <small>صلی الله علیه و آله</small> در حجة الوداع
۲۵۰ واقعه غدیرخم یا تثبیت ولایت علی بن ابی طالب <small>علیه السلام</small>
۲۵۴ رویدادهای پس از حجة الوداع
۲۵۵ مهمترین وصیت

بخش دوم: رحلت رسول خدا صلی الله علیه و آله و حوادث دوران خلفا تا آغاز خلافت امام مجتبی علیه السلام

۲۵۷ - ۳۶۰

فصل اول: رحلت پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله

۲۵۹ - ۲۸۳

۲۶۰ ارتداد قبایل عرب
۲۶۲ سقیفه بنی ساعده

۲۶۳	چرا به سفارش‌های رسول خدا ﷺ عمل نشد.
۲۶۶	رقابت شدید تیره‌های قریش با بنی‌هاشم.
۲۶۹	سرنوشت سعد بن عباده.
۲۶۹	ماجرای فدک.
۲۷۰	احتجاج حضرت فاطمه <small>علیها السلام</small> با خلیفه اول.
۲۷۵	سرنوشت فدک.
۲۷۷	شهادت حضرت فاطمه زهرا <small>علیها السلام</small> .
۲۸۰	حوادث دیگر دوران خلیفه اول.
۲۸۳	جنگ خالد بن ولید با مردم حیره.

فصل دوم: پیروزی‌های مسلمانان، سیاست اقتصادی خلیفه دوم و پیدایش اختلاف طبقاتی

۲۸۵ - ۳۱۸

۲۸۵	حکمرانی عمر بن خطاب.
۲۸۵	حوادث دوران حکمرانی.
۲۹۰	عوامل شکست سپاهیان یزدگرد.
۲۹۱	علت زوال قدرت ساسانیان در سخنان امیرمؤمنان <small>علیه السلام</small> .
۲۹۵	رفاه‌گرایی مسلمانان و پیدایش تبعیض.
۲۹۶	شیوه رسول خدا ﷺ در تقسیم اموال و غنائم.
۲۹۷	شیوه خلیفه دوم در تقسیم بیت‌المال.
۲۹۸	نمونه‌هایی از ثروت‌های هنگفت صحابیان.
۲۹۹	انحطاط ارزش‌های اخلاقی در جامعه اسلامی.
۳۰۳	آشفته‌گی اوضاع در اواخر دوران خلافت عمر و برتری‌جویی قریش.
۳۰۶	کشته‌شدن خلیفه دوم و تشکیل شورای شش نفره.
۳۱۰	حوادث دوران عثمان.
۳۱۱	ویژگی‌های شخصیتی عثمان و آشفته‌گی امور جامعه.
۳۱۲	الف) ناتوانی جسمی و فکری.
۳۱۲	ب) جانبداری افراطی از فامیل.
۳۱۳	ج) رفاه‌طلبی.
۳۱۳	د) مشکل فکری و عقیدتی.
۳۱۴	کشته‌شدن خلیفه سوم.

فصل سوم: اصلاحات اجتماعی امیرمؤمنان علی علیه السلام و واکنش زور و تزویر

۳۱۹ - ۳۶۰

۳۱۹	خلافت امیرمؤمنان علی <small>علیه السلام</small>
۳۳۱	برنامه کار
۳۳۷	جنگ جمل (بیکار یا ناگهان)
۳۳۹	پاسخ به یک پرسش
۳۳۰	جنگ صفین
۳۳۳	شهادت عمار یاسر و پیروزی قطعی سپاهیان عراق
۳۳۴	پیدایش خوارج
۳۳۶	استدلال خوارج در لزوم آتش بس
۳۳۱	منطق خوارج
۳۳۳	جنگ نهروان
۳۳۳	دلایل همراهی نکردن خوارج پس از شکست حکمیت
۳۳۷	پیروزی عمروعاص بر محمد بن ابی بکر و شهادت مالک
۳۳۸	قیام حریت بن راشد
۳۳۹	شهادت علی بن ابی طالب <small>علیه السلام</small>
۳۵۰	وصیت نامه علی <small>علیه السلام</small>
۳۵۵	خلافت امام حسن بن علی <small>علیه السلام</small>
۳۵۶	نامه امام حسن مجتبی <small>علیه السلام</small> به معاویه

فهرست منابع و مآخذ

۳۶۱ - ۳۶۸

سرآغاز

درس تاریخ اسلام در مجموعه دروس عمومی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. زیرا در این درس مسائلی اساسی مطرح می‌گردد که حتی برای شناخت خدای قرآن، پیامبر، امام و میهن‌شناسی دانشجویان نیز مؤثر است. مشکل اساسی درس فراگیری مباحث آن است. به همین دلیل نویسندگان تاریخ گاه به ارائه حوادث زندگی پیامبر اکرم تا زمان هجرت یا زمان وفات و بعضی تا پایان عصر امیرمؤمنان علی علیه السلام و بعضی هم تا پایان دورانی اموی‌ها یا پایان غیبت صغری پرداخته‌اند. از این رو اساتید چه بسا با مشکل‌گزینش مطالب روبرو می‌شوند.

اینک جای خوشوقتی است که این مشکل با اصلاحات پدیدآمده در برنامه درسی دروس عمومی تا حدود زیادی حل گردیده است. چه اینکه عنوان درس تاریخ اسلام به فرهنگ و تمدن اسلامی، تاریخ صدر اسلام و تاریخ امامت تقسیم شد و با این تقسیم‌بندی، دانشجویان در بخش دلخواه خود به انتخاب واحد درسی اقدام می‌کنند و اساتید نیز می‌توانند در همان محدوده مورد علاقه دانشجویان به ارائه مباحث بپردازند.

کتاب حاضر نیز که در آغاز در دانشگاه قم برای تدریس در قالب چهار واحد درسی فراهم آمده بود و تدریس آن در قالب دو واحد درسی دشوار بود بدین ترتیب سامان یافت: بخش اول این کتاب تاریخ صدر اسلام و بخش دوم آن با اضافاتی متن درسی تاریخ امامت شناخته شد. اکنون کتاب با اصلاحاتی چشمگیر و اضافاتی مفید از سوی مرکز با ویراستی جدید به زیور طبع آراسته گردیده، تقدیم علاقه‌مندان می‌شود.

همان‌گونه که در مقدمه چاپ اول گفته شد تلاش ما بر این بوده است که در تهیه کتاب اصیل‌ترین منابع، مورد استفاده قرار گیرد. این منابع عبارت‌اند از:

سیره ابن اسحاق، سیره ابن هشام (بازنوشته سیره ابن اسحاق)، تاریخ یعقوبی (از اولین کتاب‌های تدوین شده در تاریخ اسلام)، آثار واقدی^(۱) و عبدالرزاق^(۲) مانند المغازی و المصنف، تاریخ یعقوبی در مقایسه با تاریخ طبری از دقت و انصاف بیشتری برخوردار است. در تاریخ طبری که پنجاه سال پس از تاریخ یعقوبی تدوین گردیده است، مطالبی غیرصحيح به چشم می‌خورد که در تاریخ یعقوبی اثری از آنها وجود ندارد. زیرا در تاریخ طبری، از سیف بن عمر (دروغ‌پرداز معروف) مطالب غیرصحيح فراوانی نقل شده که متأسفانه از این طریق به تألیفات سایر اندیشمندان مسلمان نیز راه یافته و مشکلات علمی و عقیدتی فراوانی را به وجود آورده است. داستان عبدالله بن سبا و یکصد و پنجاه صحابی ساختگی دیگر که علامه سیدمرتضی عسکری در کتاب محققانه خویش از آنها یاد نموده است، نمونه‌ای از آن است.^(۳)

از دیگر منابع مورد استفاده این مجموعه، کتاب ارزشمند فروغ ابدیت است که به وسیله حضرت آیت الله جعفر سبحانی فراهم آمده است. ایشان در این کتاب، نخستین گام‌های تحقیقی را در درس تاریخ اسلام در حوزه علمیه برداشته است که می‌تواند الگوی خوبی برای تحقیقات بعدی باشد.

کتاب تاریخ زندگی پیامبر گرامی اسلام ﷺ تألیف استاد ابراهیم آیتی و کتاب تاریخ تحلیلی اسلام، نوشته سیدجعفر شهیدی برخی دیگر از منابعی است که از آنها استفاده شده است.

اهداف بحث

پیامی که در درس «تاریخ تحلیلی صدر اسلام» می‌تواند مورد توجه دانشجویان گرامی قرار گیرد در مرحله نخست، اثبات این معنا است که جزیره العرب - برخلاف تصور ابتدایی برخی نویسندگان - بدون سابقه تمدن نبوده و مردمان این منطقه - بومیان و مهاجران - مردمی وحشی یا

۱. محمد بن عمر بن واقد، متوفای ۲۰۷ ق. از قدیمی‌ترین نویسندگان صدر اسلام و قاضی منصوب از جانب مأمون عباسی و معاصر با امام موسی بن جعفر و امام رضا علیهما السلام بود. ابن ندیم و حاج آقا بزرگ تهرانی رحمتهما او را شیعه دانسته‌اند.

۲. عبدالرزاق بن همام صنعانی، نویسنده کتاب دائرة المعارف گونه المصنف متوفای قرن سوم هجری.

۳. بنگرید به: علامه سید مرتضی عسکری، یکصد و پنجاه صحابه ساختگی، ج ۱، ص ۶۹ - ۶۷، ترجمه هاشم قریشی؛ علامه سید مرتضی عسکری، معالم المدرستین، ج ۱، ص ۲۸۱ - ۲۶۳.

نیمه وحشی نبودند که تنها بعد از اسلام به زندگی سیاسی روی آورده باشند. این منطقه از نظر جغرافیایی محل تلاقی سه قاره بزرگ جهان و به اصطلاح قدما «ربع مسکون» است و نمی توان آن را بدون تمدن و یا متأثر از تمدن های کهن کشورهای مجاور خود مانند ایران، روم، مصر، هند و چین دانست.

در مرحله دوم، هدف این است که دانشجویان به این نکته توجه نمایند که اعراب عدنانی، به ویژه پدران گرامی پیامبر اسلام ﷺ از اصالت نژادی و فضایل انسانی ممتازی برخوردار بوده و بدور از آلودگی های اخلاقی و غیرانسانی موجود در منطقه می زیسته و متولیان خانه خدا، رهبران مذهبی، سیاسی و اجتماعی مردم آن عصر شناخته می شده و در این زمینه، خدمات بزرگی انجام داده و به نتایج مهمی دست یافته اند.

در مرحله بعد در پی آنیم که دانشجویان محترم را با رسالت عظیم جهانی پیامبر گرامی اسلام ﷺ آشنا سازیم و اینکه این شریعت بزرگ که خاتم همه شرایع است در جهت همدلی، وحدت، سعادت و رستگاری و کسب فضایل انسانی همه انسانها پوشیده و پیام آور صلح و همزیستی مسالمت آمیز همه انسانها و پیروان همه شرایع با یکدیگر بوده است.

در نهایت با ویژگی های اهل بیت رسول الله ﷺ و رسالت عظیم الهی آنان - که خلفای راستین آن حضرت شمرده می شدند - و موانعی که پس از وفات پیامبر گرامی اسلام ﷺ برای آن بزرگواران رخ نمایند، آشنا خواهیم شد.

امید آنکه دانشجویان گرامی نیز رسالت علمی و عملی خود را در همه دروس تخصصی و عمومی و از جمله این درس به بهترین وجه ایفا نموده، ما را در رسیدن به این اهداف یاری رسانند.

محمد ابراهیمی ورکیانی

اسفند ۱۳۸۵